

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Гречаник Марії Ігорівни
«Особливості становлення гендерної ідентичності гомосексуальних людей»,
представлене на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Особливості становлення гендерної ідентичності гомосексуальних людей та ЛГБТІК+ потребують глибокого аналізу через значний вплив культурного та соціального контексту на цей процес. У суспільствах із низьким рівнем толерантності формування такої ідентичності може супроводжуватися підвищеним рівнем стресу, тривожності та конфліктів із навколишнім середовищем. Дослідження цих аспектів дозволяє краще зрозуміти, як соціальні норми, упередження та дискримінація впливають на розвиток особистості й відчуття власної ідентичності.

Крім того, ця тема має важливе значення для розробки стратегій соціальної адаптації, що сприяють подоланню бар'єрів та інтеграції гомосексуальних людей у суспільство. Аналіз психологічних механізмів, які підтримують формування здорової гендерної ідентичності, дозволяє створювати ефективні методи допомоги, зокрема консультування, психотерапію чи громадські ініціативи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Дослідження є структурним і послідовним на всіх етапах його реалізації – як на етапі обґрунтування наукового апарату дослідження, так і при висвітленні розділів дисертації та її висновків у відповідності до визначених мети та завдань. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри психології Запорізького національного університету на 2022-2027 рр. «Психологічні закономірності соціальних процесів та розвитку особистості у сучасному суспільстві» (державний реєстраційний номер: 0122U200428).

Достовірність отриманих результатів забезпечується адекватністю обраних методів меті і завданням роботи, достатнім обсягом і репрезентативністю емпіричного матеріалу, коректністю статистичної обробки даних. Водночас, використання якісного аналізу у роботі тільки доповнює її і яскраво ілюструє висновки, засновані на статистичному аналізі. Розділи дисертаційної роботи викладені логічно і послідовно у відповідності до сутності об'єкта та предмета дослідження. Об'єктом дослідження є гендерна ідентичність гомосексуальних людей. Предмет – зміст, структурно-динамічні складові, особливості, типологія та умови становлення гендерної ідентичності гомосексуальних людей та ЛГБТІК+.

Перший розділ дисертації авторка присвятила аналізу теоретико-методологічних підходів, спрямованих на розкриття поняття «гомосексуальність», «ЛГБТІК+», «гендерна ідентичність» та їхніх складових. Також було описано стан розробленості проблеми у сучасній науці. У результаті теоретичного аналізу було обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження проблеми особливостей становлення гендерної ідентичності гомосексуальних людей. Розкрито поняття ЛГБТІК+ спільноти, зміст та структуру гендерної ідентичності ЛГБТІК+. Систематизовано особливості гендерної ідентичності гомосексуальних людей, серед яких можна виділити соціальні, культуральні, психологічні. Розглянуто структуру гендерної ідентичності ЛГБТІК+ як співвідношення когнітивного, конативного, афективного компонентів. Побудовано теоретичну модель гендерної ідентичності ЛГБТІК+. Визначено, що основними чинниками становлення гендерної ідентичності ЛГБТІК+ є об'єктивний і суб'єктивний гендерний простір.

У **другому розділі** дослідження на основі якісного аналізу виявлено, що гендерна ідентичність ЛГБТІК+ людей характеризується унікальними аспектами, які включають потребу в реалізації особистості поза традиційною бінарною системою, нагальну потребу в рівних правах та можливостях, критичну необхідність безпеки з метою запобігання насильству та

дискримінації, та значущість видимості та вільного самовираження. Ці показники вказують на глибокі соціальні та емоційні виклики, з якими зіштовхуються ЛГБТІК+ люди, та підкреслюють важливість створення інклюзивного та рівного середовища для всіх. Порівняльний аналіз між ЛГБТІК+ та гетеросексуальною контрольною групою виявив значні відмінності у гендерному самовираженні. Значуща роль психологічних профілів різних кластерів в межах ЛГБТІК+ спільноти вказує на глибоку індивідуальність кожної групи. Кластери демонструють унікальні комбінації особистісних рис, гендерних ідентичностей, сексуальних орієнтацій та соціодемографічних характеристик, які впливають на сприйняття світу та взаємодію з ним. Це підкреслює, що гендерна ідентичність в ЛГБТІК+ спільноті є багатовимірною та багатогранною, і її розуміння вимагає варіативного підходу як в дослідженнях, так і практичній психологічній роботі.

Третій розділ дослідження присвячено розробленій моделі психологічного консультування ЛГБТІК+ клієнтів. Метою моделі консультування є побудова та впровадження оптимальних заходів та кроків, які має врахувати спеціаліст при взаємодії з клієнтом, який є членом спільноти ЛГБТІК+ задля досягнення психологічного благополуччя, зміцнення психічного здоров'я. Модель включає особливості консультування даної категорії клієнтів та поєднує в собі психологічні методи і інструменти, які є найбільш ефективними з врахуванням особливостей даної категорії клієнтів. Результати апробації та впровадження моделі психологічного консультування (аналіз консультацій та зворотний зв'язок учасників) доводять її ефективність у зниженні рівня тривоги, оскільки в експериментальній групі після проведення формувального експерименту виявлено позитивні зміни у показниках емоційно-діяльній та соціально-комунікативній компетентностей, деяких показниках задоволеності своїм життям (сфери – спілкування з друзями, стосунки з родиною, робота, тощо), психологічного благополуччя. Доведено ефективність психодраматичного підходу з елементами КПТ у роботі з ЛГБТІК+-клієнтами, зокрема що стосується підвищення самооцінки та позитивного самосприйняття,

а також зниження симптомів тривоги та депресії. Це дозволяє стверджувати, що гіпотеза формувального експерименту підтвердилась: використання концепції теорії прив'язаності і створення відчуття психологічної безпеки підвищує ефективність процесу консультування.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів. Новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана робота є певним внеском у психологічну науку, що вивчає особливості становлення гендерної ідентичності гомосексуальних людей. Дисертація є комплексним дослідженням теоретичних, методичних та практичних аспектів проблеми особливостей становлення гендерної ідентичності гомосексуальних людей та ЛГБТІК+. У дослідженні здійснено теоретико-методологічний аналіз та узагальнення експериментальних результатів проблеми становлення гендерної ідентичності гомосексуальних людей та ЛГБТІК+.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання результатів дослідження в практичній діяльності психолога, про що, зокрема, свідчать довідки про впровадження, наведені дисертаткою. Одержані результати дослідження можуть бути використані психологами, соціальними працівниками, викладачами. Розроблена авторська модель психологічного консультування може бути використана у створенні програми психологічного супроводу, програм психоедукації, просвіти з питань надання психологічної допомоги. Окрім того, матеріали дослідження можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів та інститутів післядипломної педагогічної освіти, які здійснюють підготовку та перепідготовку фахівців в процесі викладання різноманітних курсів соціально-психологічної спрямованості.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Кількість та обсяг опублікованих праць відповідає вимогам і свідчить про достатню апробацію основних положень дослідження. Зміст і основні результати дисертаційного дослідження відображено у 8 публікаціях. Аналіз змісту зазначених публікацій свідчить про достатню повноту викладу в

них основних положень дисертації. Апробація результатів дослідження відбувалась на всеукраїнських та регіональних конференціях та на університетських наукових заходах. Результати дослідження доповідалися автором на засіданнях кафедри психології Запорізького національного університету у 2023 та 2024 рр.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Можна констатувати відсутність порушень академічної доброчесності при викладенні результатів дисертаційного дослідження, наявність посилань за текстом дисертації на всі положення, що не є авторськими і задіяні як на теоретичному, так і емпіричному етапах дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи проведене дисертаційне дослідження та отримані результати, вважаємо за доцільне назвати дискусійні положення та висловити зауваження й побажання до окремих результатів дослідження.

1. За результатами теоретичного аналізу проблеми дисертантка виокремлює основні поняття «ЛГБТІК+». Варто було б, на наш погляд, детальніше зазначити, які саме особливості містить кожна категорія всередині спільноти і, можливо, провести порівняльний аналіз компонентів ідентичності кожної категорії.

2. У теоретичному розділі представлено розроблену дисертанткою теоретичну модель гендерної ідентичності гомосексуальних людей, але, на наш погляд, в моделі недостатньо розкрито зв'язок компонентів ідентичності з сексуальною орієнтацією.

3. Емпіричне дослідження містить великий масив цікавих даних, однак варто було б додати аналіз типів прив'язаності представників гомосексуальних людей та ЛГБТІК+, що могло б пролити світло на зміст та особливості гендерної ідентичності гомосексуальних людей, а також надати додаткові відомості про структуру моделі консультування ЛГБТІК+ клієнтів.

4. Авторкою розроблено модель психологічного консультування ЛГБТІК+ клієнтів на основі використання концепції теорії прив'язаності. Ми

вбачаємо доцільність поєднання концепцій прив'язаності Р. Crittenden, та J. Bowlby, які можуть надати більш повне розуміння для клієнтів поняття безпеки та основи стосунків.

Вказані зауваження й побажання не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження, його теоретичної та практичної цінності як такого, що є завершеним, цілісним і самостійним, характеризується науковою новизною, теоретичним і практичним значенням.

Загальний висновок:

Дисертаційна робота Гречаник Марії Ігорівни «Особливості становлення гендерної ідентичності гомосексуальних людей» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених наукових студій відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Гречаник Марія Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри психології

Запорізького національного університету

В. В. Грандт

Підпис Грандт В.В. засвідчує:

доктор історичних наук, професор
проректор з науково-педагогічної роботи

Запорізького національного університету

Ю. О. Каганов